

КОМПАРАТИВНИЙ ПІДХІД ДО ГНУЧКОСТІ УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНИМИ СИСТЕМАМИ

У статті висвітлено фундаментальні проблеми економічних систем, проведено компаративний аналіз їхніх компонент і складових, запропоновано компаративний підхід до здійснення стратегічних змін на підприємстві як економічної системи на основі створення гнучких структур розвитку.

Ключові слова: *компаративний підхід, аналіз, економічна система, стратегічні зміни.*

У більшості парадигм управління, що одержали поширення в останні роки, значна увага приділяється різним аспектам взаємодії соціально-економічних систем із зовнішнім середовищем. Під соціально-економічною системою (СЕС) розуміється «будь-який соціально-економічний утвір, що має певну свободу вибору форм діяльності і являє собою єдину організаційну структуру, елементи якої взаємозалежні й спільно функціонують для досягнення загальних цілей» [1, с. 10]. У такому трактуванні СЕС є своєрідною концептуальною моделлю, абстракцією, як реальний прототип якої виступає промислове підприємство, оскільки воно характеризується «складною ієрархічною системою, тісно взаємодіючою з оточенням» [2, с. 50].

Сукупність усіх економічних процесів, що відбуваються в суспільстві на основі діючих у ньому майнових відносин та організаційних форм, являє собою економічну систему цього суспільства.

В останні півтора-два сторіччя у світі діяли різні типи економічних систем: дві ринкові системи, в яких домінує ринкове господарство, – ринкова економіка вільної конкуренції (чистий капіталізм) і сучасна ринкова економіка (сучасний капіталізм) і дві неринкові системи – традиційна й адміністративно-командна. У межах тієї або іншої економічної системи існують різноманітні моделі економічного розвитку окремих країн і регіонів.

У порівнянні з усіма попередніми ринкова система виявилася найбільш гнучкою: вона здатна перебудовуватися, пристосовуватися до внутрішніх і зовнішніх умов. Прогноз ринку дозволяє завчасно скорочувати випуск застарілих товарів і переходити до якісно нових моделей та видів продукції.

У цих нових умовах промислове підприємство може ефективно здійснювати господарську діяльність тільки за гнучких систем управління, в яких до менеджменту пред'являються додатково специфічні вимоги, і самі менеджери мусять мати певні якості, щоб виконувати ці вимоги.

Проблема гнучкого управління не обійдена увагою, особливо в питаннях гнучкого управління промисловим виробництвом (В.Н. Васильєв, Т.Г. Садовська, В.Н. Самочкін та ін.). Однак в умовах ринкової економіки важливість цієї проблеми полягає в розробці теоретико-методологічних аспектів управління підприємством як частини мережного (групового) середовища. У такій поста-

новці проблеми – гнучкого управління підприємством з урахуванням мережної організації промисловості за глобалізації економіки – її вирішення є в наукових працях І.А. Ансоффа, П.Ф. Драккера, А.А. Кокошина, В.Г. Купермана, Ф. Котлера, Д.С. Львова, С.А. Нікітіна, М.П. Перверзева, М. Портера, З.П. Румянцевої, В.Г. Садкова, У. Хорнбі, А.Н. Фоломєєва та інших учених.

Оскільки поняття економічної системи є багатоаспектним, то питання щодо гнучкості управління такими системами потребує використання компаративного підходу.

Мета статті полягає у проведенні компаративного аналізу гнучкості управління економічними системами.

Будь-яка економічна система – це сукупність складних взаємодіючих між собою структур [5]. Економічну систему можна розглядати, з одного боку, як національне господарство з його галузями промисловості й сільського господарства, торгівлею, сферою послуг і відповідним господарським механізмом і, з другого боку, як сукупність соціально-економічних відносин між людьми факторів, які залежать від відносин власності на виробництві.

Кожна економічна система вирішує принаймні три фундаментальні проблеми суспільства: що робити, як робити, для кого робити. Що робити? Мова йде про те, які продукти найкраще будуть задовольняти численні потреби суспільства й скільки їх потрібно зробити. Неможливо мати все, до чого ми прагнемо за наявних обмежених ресурсів, тому необхідно вирішувати, що робити й в яких пропорціях.

Ринкова економіка – це така економічна система, в якій головні економічні проблеми суспільства вирішуються насамперед через конкурентний механізм формування цін.

Змішана економіка розглядається як різновид ринкової економіки, як така економічна система, де, поряд з розвиненим приватним сектором, діє й державний сектор економіки. У більшості розвинених країн Заходу діють державні підприємства й розвинений механізм державного регулювання економіки. Тому економічну систему цих країн називають змішаною економікою.

Ринкова економічна система – це така система, де ресурси розподіляються й використовуються головним чином за допомогою механізму ринкової конкуренції, центром якої є ціна блага. Ринковий економічний механізм доповнюється державним регулюванням економіки. З погляду соціально-економічних відносин, у цій системі панує приватна власність на засоби виробництва, але разом з тим суттєве значення має державна, змішана й кооперативна власність [5]. Оцінюючи цю систему за рівнем матеріально-технічного розвитку, можна визначити ринкову економічну систему як індустріальну й постіндустріальну економіку. Більшість країн з ринковою економікою являють собою індустріальне суспільство зі структурою галузей, де переважають галузі обробної й добувної промисловості. У найбільш розвинених країнах сформувалася постіндустріальна інформаційна економіка з перевагою сфери послуг у структурі національного господарства.

Неодмінною приналежністю економічних систем є компоненти, частини, тобто те, із чого вона складається й без чого вона неможлива. [3]. Компонентів

економічної системи дуже багато й ця характеристика системи має вирішальне значення для порівняльного аналізу різних систем. Національні економічні системи можуть мати різні компоненти, а за типізації економічних систем ця характеристика є вирішальною. Наприклад, за планової економіки просто не було необхідності у валютній системі або мережі комерційних банків. Хоча проблема й залишається дискусійною, ця ознака є вирішальною під час класифікації економічних систем.

Другий атрибут – структура системи, сумісність вхідних до її складу елементів. Система є стійкою й функціонує ефективно за сумісності частин, взаємодія яких забезпечує розвиток системи. Ця ознака має особливе значення для розробки проблем трансформації економічних систем. Руйнування основного елемента системи призводить до руйнування колишньої системи, а не основних елементів – поступового перетворення (шокова терапія або градуалізм під час проведення реформ).

Третя найважливіша ознака складної системи має внутрішню структуру взаємозалежних елементів, цілеспрямованість, прагнення досягти певної мети. Разом із засобами досягнення мети ця ознака становить функціональний аспект системи. Звідси випливає, що трансформація економічної системи – не самоціль, а засіб вирішення певної цільової функції.

Наступна ознака пов'язана з тим, що система функціонує в зовнішньому стосовно неї середовищі, з яким остання пов'язана безліччю комунікацій. Цільова спрямованість систем передається із системи більш високого порядку. Стосовно економічної системи це означає, що певне суспільство ставить перед нею певні цілі й, залежно від цього, оцінює систему за допомогою певного набору показників.

І, нарешті, є управлінський аспект системи, без якого вона не може цілеспрямовано розвиватися. Незалежно від того, об'єктивними або суб'єктивними є управлінські рішення, сама системність припускає наявність цього атрибуту.

За свідомої трансформації економічної системи головною умовою недопущення остаточного її розпаду є «плавне» вилучення зайвих елементів і введення нових; щоб дати можливість їм адаптуватися в новому середовищі й уникнути несумісності елементів у конкретній економічній системі.

У другій половині минулого сторіччя, коли широко розгорнулася науково-технічна революція й стала особливо швидко розвиватися виробнича та соціальна інфраструктура, держава стала набагато активніше впливати на розвиток національної економіки. У зв'язку із цим змінився господарський механізм, організаційні форми господарської діяльності, економічні зв'язки між господарюючими суб'єктами.

В умовах переходу економіки до ринкових відносин і підвищення економічної самостійності регіонів стає потрібною розробка принципово нового механізму управління економічними системами, що забезпечує ефективне функціонування підприємств.

При цьому важливого значення набувають проблеми трансформації організаційної структури й структури управління, встановлення характеру взаємин

між господарюючими суб'єктами, які значною мірою обумовлені формуванням принципово нових економічних відносин.

Удосконалення управління підприємством як складною економічною системою є одним із ключових шляхів стабілізації вітчизняної економіки в цілому.

Багаторічна економічна криза та спад промислового виробництва, що триває до сьогоднішнього дня, поставили багато підприємств не просто в кризовий стан, а безпосередньо на грань банкрутства.

У зв'язку із цим ефективно управління підприємством було й залишається насущною проблемою розвитку економіки країни. У цей час з'явилося багато робіт, присвячених управлінню підприємством на основі створення гнучких структур розвитку економічних систем, в яких успішно розроблена низка проблем, що стосуються різних аспектів життєдіяльності підприємства. Однак нагальними залишаються такі проблеми [3].

По-перше, динамічне й невизначене середовище, піддане швидким якісним перебудовам, висуває нові завдання, вирішення яких на основі прямого використання закордонного досвіду натрапляє на певні ускладнення.

По-друге, успішне функціонування підприємства в цьому середовищі вимагає не стільки оптимізації економіко-фінансових показників, скільки мобілізації зусиль для адаптації до не завжди передбачуваних змін зовнішнього й внутрішнього середовища підприємства.

По-третє, дефіцит фінансових ресурсів на підприємствах, що спостерігається і тепер, змушує пильно досліджувати проблему мобілізації всіх внутрішніх резервів, повного й комплексного використання потенціалу підприємства.

На вирішення зазначених проблем спрямовано управління стратегічними змінами.

Під управлінням стратегічними змінами [6] слід розуміти структурований процес, завдання якого – запропонувати й впровадити зміни у зв'язку з технічними й економічними можливостями організації.

Першопричиною всіх змін в організаціях є зміни в зовнішньому й внутрішньому середовищі господарювання підприємства.

Структура процесу змін має характер багатоступінчастого й повторюваного процесу вирішення проблеми і включає процеси розпізнавання проблем, їхнє рішення, дії щодо контролю й закріпленню змін.

Викликаний початком економічного зростання, а потім розгортанням фінансово-економічної кризи попит українських підприємств на дієві концепції стратегічного управління змінами стикається з великим дефіцитом системних знань у цій сфері. Гострота ситуації обумовлена низкою причин:

- в країні лише починає визрівати група професіоналів, котрі засвоїли на високому рівні курси функціонального менеджменту (стратегії побудовані на їхньому синтезі) та розбираються в сутності концепцій стратегічного управління;
- специфікою цієї міждисциплінарної сфери досліджень є плюралізм підходів, оскільки виділяють щонайменше 10 «шкіл стратегій» [6]. Повноцінне розуміння досягнень теорії стратегічного управління неможливе шляхом знайомства лише з фрагментами такої концептуальної мозаїки;

– не є достатньою кількістю перекладів класичних праць з теорії стратегічного управління і новаторських робіт останнього десятиріччя.

Оскільки у контексті нашої статті підприємство розглядається як економічна система, то доцільно використовувати компаративний підхід до здійснення змін, сутність яких полягає в такому. Впливова група працівників створює коаліцію з новими керівними принципами. Дебати та переговори призводять до перемоги або до програшу нової коаліції. Зміни відбуваються тоді, коли до влади приходять нові люди зі свіжими поглядами й новими способами розподілу дефіцитних ресурсів. Їхнє найближче оточення позиціонується скоріше як переможці, ніж як ті, що програли.

Таким чином, підсумовуючи вищевикладене, можна зробити такі **висновки**.

Особливість змішаної економіки як економічної системи полягає в тому, що, поряд з розвиненим приватним сектором, в ній діє й державний сектор. Тому саме ця особливість надає змогу використовувати більш гнучкі засоби управління розвитком економіки в цілому.

Зміна господарського механізму, організаційних форм господарської діяльності, поява економічних зв'язків між господарюючими суб'єктами й державою обумовлює формування принципово нових економічних відносин, які потребують стратегічних змін в організаціях, серед яких першочерговими є зміни в зовнішньому й внутрішньому середовищі господарювання підприємства.

Перспективами подальших досліджень є розробка механізмів взаємодії чинників зовнішнього і внутрішнього середовища підприємства як економічної системи.

Література

1. Цыгичко В.Н. Руководителю – о принятии решений / В.Н. Цыгичко. – 2-е изд., испр. и доп. – М.: ИНФРА-М, 1996. – 272 с.
2. Управление организацией: учебник / под ред. А.Г. Поршнева, З.П. Румянцевой, Н.А. Саломатина. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: ИНФРА-М, 1999. – 669 с.
3. Сироткин И.В. Формирование гибких структур управления в экономической системе мобильной связи: дис. ... канд. экон. наук: 08.00.05 / И.В. Сироткин. – Пенза, 2004. – 189 с.
4. Васильев А.А. Основные тенденции трансформации управления сложными социально-экономическими системами / А.А. Васильев. – М.: РЭГУ, 2005. – 244 с.
5. Рыночная экономика: различные экономические системы [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <<http://article.txcelion.ru/science/em/51223431.html>>.
6. Садеков А.А. Стратегічне управління підприємством: навч. посіб. / А.А. Садеков, О.Ю. Гусева. – Донецьк: ДонНУЕТ, 2010. – 414 с.